

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 11(2) (2021)

ISSN 2657-8549

DOI 10.24917/26578549.11.2.3

Magdalena Tomala

ORCID ID 0000-0002-1654-3590

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Maryana Prokop

ORCID ID 0000-0003-0135-863X

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Zagrożenia militarne i wojenne a bezpieczeństwo gospodarcze państwa. *Case study*: konflikt zbrojny między Ukrainą a Rosją w 2014 roku

Wstęp

Zagwarantowanie bezpieczeństwa jest nadrzędnym celem państwa. Zagrożenia o charakterze politycznym, gospodarczym, społecznym, militarnym i wojennym stanowią wyzwanie dla polityki bezpieczeństwa państwa i organizacji międzynarodowych. Można wskazać, że zagrożenia o charakterze militarnym są najpoważniejszym wyzwaniem, z jakim musi się zmierzyć państwo. Wynika to z niebezpieczeństwa zakłócenia i utraty warunków do funkcjonowania państwa oraz utraty suwerenności i integralności terytorialnej. Konflikt zbrojny między dwoma państwami wynika zazwyczaj z chęci osiągnięcia korzyści, jakie państwo napadające może zyskać kosztem drugiego. Takie stwierdzenie jest dość kontrowersyjne w świetle podejścia liberalizmu ekonomicznego, przedstawianego przez takich badaczy, jak Adam Smith¹, Monteskiusz² czy Michael W. Doyle³. Dowodzą oni występowania współzależności będących przyczyną pokoju i rozwoju gospodarczego. Można zatem przyjąć, że odejście od pokoju prowadzi do wzrostu zagrożeń militarnych, które są szkodliwe zarówno dla podmiotów państwa napadanego, jak i napadającego.

¹ A. Smith, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, PWN, Warszawa 1954, s. 9–24.

² Monteskiusz, *O duchu praw*, De Agostini Polska, Warszawa 2002, s. 163.

³ M.W. Doyle, *Ways of War and Peace*, W.W. Norton, New York–London 1998, s. 231–241.

Interesującym przykładem jest konflikt między Rosją a Ukrainą, który został zapoczątkowany nielegalnym przejściem przez Federację Rosyjską terytorium Autonomicznej Republiki Krymu oraz miasta wydzielonego Sewastopol, położonego na Półwyspie Krymskim, w drodze użycia siły zbrojnej w 2014 roku. Stawiając hipotezę w świetle wskazanej teorii liberalizmu ekonomicznego, można stwierdzić, że zarówno Rosja, jak i Ukraina tracą na rezygnacji z pokojowych relacji i występowaniu zagrożenia militarne. Warto podkreślić, że choć zagrożenie militarne występuje jedynie na terytorium Ukrainy, to również Federacja Rosyjska ponosi koszty odejścia od pokojowego współistnienia i rezygnacji ze współpracy gospodarczej. Po pierwsze, Rosja traci wizerunkowo na arenie międzynarodowej. Po drugie, należy uwzględnić straty wynikające ze wzajemnych relacji gospodarczych. Po trzecie, dużego znaczenia nabierają straty wynikające z kontaktów handlowych z pozostałymi podmiotami stosunków międzynarodowych, w tym szczególnie z Unią Europejską, która zajmuje znaczące miejsce w kontaktach handlowych Rosji.

Problem badawczy artykułu dotyczy odpowiedzi na pytanie: w jakim stopniu zagrożenia o charakterze militarnym i wojennym wpływają na bezpieczeństwo gospodarcze? Jako *case study* posłużono się przykładem konfliktu zbrojnego między Ukrainą a Federacją Rosyjską w 2014 roku. Celem niniejszego tekstu jest próba przedstawienia zależności między zagrożeniami militarnymi a zagrożeniami dla bezpieczeństwa gospodarczego. Praca składa się z trzech części. W pierwszej dokonano analizy teoretycznej zagrożeń militarnych i wojennych. Następnie za pomocą metody historycznej zbadano przebieg konfliktu. W części trzeciej wykorzystano metodę porównawczą, pozwalającą wskazać straty wizerunkowe, handlowe i gospodarcze, jakie strony konfliktu poniosły w związku z występowaniem w latach 2014–2016 zagrożeń militarno-wojennych.

1. Pojęcie zagrożeń militarnych i wojennych

Zagwarantowanie bezpieczeństwa jest nadrzędną potrzebą państwa na tle innych celów i wartości. Według Ryszarda Zięby bezpieczeństwo stanowi potrzebę egzystencjalną, konieczną do istnienia podmiotu. Złożony charakter bezpieczeństwa wiąże się z zaspokojeniem takich potrzeb szczegółowych, jak trwanie (samozachowanie), całość, tożsamość, niezależność, spokój, posiadanie oraz pewność funkcjonowania i rozwoju⁴. Józef Kukułka z kolei, pisząc o związkach między polityką zagraniczną a bezpieczeństwem, zwrócił uwagę, że w teorii polityki zagranicznej istnieje pewnego rodzaju zgodność wobec uznania bezpieczeństwa za najważniejszy egzystencjalny cel polityki zagranicznej, która to realizuje naturalną potrzebę państwa⁵.

⁴ R. Zięba, *Teoria ogólna bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych* [w:] *Stosunki międzynarodowe XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, E. Haliżak et al. (red.), Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006, s. 936–939; idem, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe Grado, Toruń 2005.

⁵ Zob. J. Kukułka, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, PWN, Warszawa 1982, s. 43.

Maryana Prokop, analizując koncepcję bezpieczeństwa Ukrainy, stwierdza, że ewolucja koncepcji polityki bezpieczeństwa narodowego w znacznym stopniu odzwierciedla ewolucję polityki zagranicznej Ukrainy⁶. Bezpieczeństwo w sposób najogólniejszy należy zatem rozumieć poprzez brak wszelkiego rodzaju zagrożeń, które obejmują aspekty polityczne, wojskowe, militarne, czynniki gospodarcze i technologiczne, ekologiczne oraz społeczne. Zagrożenia to działania o charakterze przewidzianym i nieprzewidzianym, które oddziałują na jakość życia obywateli i pożądany stan funkcjonowania państwa oraz zakłócają to funkcjonowanie⁷.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa militarnego państwa wynikają z użycia bądź groźby użycia sił militarnych przez podmioty międzynarodowe. Ponadto tego typu zagrożenia mogą płynąć z wewnątrz państwa. Uproszczając, zagrożenia militarne można sprowadzić do realnej możliwości użycia sił zbrojnych w celu przemocy zbrojnej. Z kolei zagrożenie wojenne to sytuacja, która charakteryzuje się możliwością użycia siły wojskowej przeciwko państwu do osiągnięcia celów politycznych i innych przez podmioty stosunków wojskowo-politycznych. Cechą charakterystyczną zagrożeń wojennych jest to, że nie wskazują one na potencjalną możliwość, ale raczej na zamiar użycia siły wojskowej. Niebezpieczeństwa wojenne są wyższym stopniem napięcia, charakteryzują się otwartą konfrontacją między stronami oraz zamiarami rozwiązania istniejących sprzeczności siłami zbrojnymi. Zagrożenia o charakterze militarnym i wojennym niosą ze sobą najgroźniejsze oddziaływanie – głównie dlatego, że ich moc sprawcza przyczynia się do naruszenia innych sfer bezpieczeństwa, takich jak funkcjonowanie gospodarki, życia społecznego i kulturowego czy ryzyka pojawienia się ekologicznych katastrof. Z drugiej strony, istotne jest to, że zagrożenia militarne i wojenne mogą być konsekwencją zagrożeń wynikających z funkcjonowania państwa w innych strefach. Nierozstrzygnięcie problemów o podłożu politycznym, społecznym i gospodarczym może implikować powstanie napięć i konfliktów o charakterze militarnym oraz wojennym⁸.

Stefan Dworecki wymienia 12 form zagrożeń o charakterze militarnym: demonstracja siły, dywersja militarna, blokada militarna, szantaż militarny, prowokacja militarna, incydent graniczny, ograniczone użycie, starcie graniczne, napaść grup nieformalnych, konflikt przygraniczny, konflikt zbrojny lokalny, konflikt zbrojny

⁶ Zob. M. Prokop, *Od koncepcji do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Ukrainy. Ewolucja polityki bezpieczeństwa narodowego Ukrainy w latach 1991–2012*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2014, nr 2 (7), s. 38.

⁷ Z. Ciekanski, *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” 2010, nr 1, s. 27; J. Tymkowski, *Sąsiedzkie państwa wschodnie w polskiej polityce bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 19–20.

⁸ S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2010, s. 61 i n.; J. Zając, *Bezpieczeństwo państwa* [w:] *Bezpieczeństwo państwa*, K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.), Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2009, s. 25–27; Z. Ciekanski, *Rodzaje i źródła zagrożeń...*, op. cit., s. 27–31; *Aspekty bezpieczeństwa militarnego w ujęciu Strategicznego Przeglądu Bezpieczeństwa Narodowego*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2012, nr III–IV (23–24), s. 37–40.

międzypaństwowy⁹. Wymienione formy zagrożeń można zaliczyć do pośrednich, jeśli są związane z użyciem sił zbrojnych w celu zastraszenia, zniechęcenia lub odstraszenia przeciwnika. Do tej grupy zaliczane są np. demonstracja siły, szantaż oraz prowokacja militarna. Zagrożenia bezpośrednie sprowadzają się do użycia sił zbrojnych w celu naruszenia suwerenności lub integralności państwowej przeciwnika. Do zagrożeń militarnych bezpośrednich zaliczamy np.: inwazję, atak zbrojny, użycie broni, użycie sił nieregularnych. Stosując kryterium rodzaju formacji, zagrożenia militarne można podzielić na zagrożenia związane z użyciem sił zbrojnych, terroryzmu i gangów kryminalnych¹⁰.

Biorąc pod uwagę specyfikę wojny, wśród zagrożeń o charakterze wojennym można wyodrębnić zagrożenie wystąpienia wojny konwencjonalnej, zagrożenie użycia broni precyzyjnego rażenia, zagrożenie środków napadu powietrznego oraz zagrożenie wojny z użyciem broni masowego rażenia. Nowym zjawiskiem jest kategoria wojny hybrydowej, która łączy cechy wojny konwencjonalnej z elementami nietradycyjnych działań wojennych (działania cybernetyczne, terroryzm oraz przestępczość) w celu osiągnięcia politycznych zamierzeń. Wojnę hybrydową charakteryzuje brak oficjalnego wypowiedzenia wojny, stosowanie propagandy oraz nieregularność działań¹¹.

Wojna konwencjonalna sprowadza się do bezpośredniego zadeklarowanego starcia dwóch lub więcej podmiotów systemu międzynarodowego z użyciem broni konwencjonalnej i bez użycia broni masowego rażenia. Broń konwencjonalna to środki wykorzystywane przez armię, wyróżnia się broń białą, która nie ma ładunku wybuchowego, oraz broń palną (wszelkiego rodzaju pociski, materiały wybuchowe i granaty). Działanie broni precyzyjnego rażenia polega na dokonaniu precyzyjnego ataku, w celu destrukcji wyznaczonego obiektu, przy jednoczesnym uniknięciu efektu destrukcji otoczenia, zatem jest ono ukierunkowane na minimalizację strat ludzkich (cywilnych) i materialnych. Do broni precyzyjnego rażenia zalicza się: kierowane rakiety balistyczne, samoloty bezzałogowe, kierowane bomby i pociski lotnicze, zestawy rozpoznawczo-uderzeniowe, kierowane rakiety przeciwlotnicze oraz pancerne pociski kierowane. Użycie broni precyzyjnego rażenia oznacza niszczenie wybranych celów militarnych o szczególnym znaczeniu strategicznym dla przeciwnika. Z kolei w przypadku środków napadu powietrznego zagrożenie sprowadza się do zniszczenia instalacji szczególnie istotnych dla gospodarki narodowej. Środki napadu powietrznego dzieli się na: rakiety balistyczne, aparaty aerodynamiczne, wojskowe aparaty kosmiczne oraz aerostatystyczne aparaty latające. Mogą to być pilotowane śmigłowce (bojowe, wielozadaniowe i transportowe) i samoloty (bombowe,

⁹ S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 1994, s. 112–118.

¹⁰ Z. Ciekanowski, *Rodzaje i źródła zagrożeń...*, op. cit., s. 31.

¹¹ Zob. O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*, Wydawnictwo Arcana, Kraków 2017, s. 97–160.

myśliwskie, rozpoznawcze, pokładowe i transportowe) oraz bezpilotowe samoloty rozpoznawcze i rakiety¹².

Największe niebezpieczeństwo niesie zagrożenie użycia broni masowego rażenia, tj. jądrowej, chemicznej oraz biologicznej. Działanie broni jądrowej opiera się na wykorzystaniu energii, która wyłania się podczas reakcji jądrowej, składającej się z: fali uderzeniowej (ok. 50%), promieniowania cieplnego (ok. 35%), promieniotwórczego skażenia terenu (ok. 10%), promieniowania przenikliwego (ok. 4%) oraz impulsu elektromagnetycznego (ok. 1%). Podczas wybuchu w pierwszych sekundach wyłania się ogromna energia cieplna, której poziom osiąga dziesiątki milionów stopni Celsjusza. Może ona powodować masowe straty w ludziach i sprzęcie oraz niszczyć¹³.

Podstawą działania broni chemicznej jest toksyczny związek chemiczny (bojowe środki trujące, BTS) oraz bojowe środki pomocnicze (zapalające), mieszanki palące się bez dostępu tlenu z atmosfery, które zawierają w składzie związki chemiczne bogate w tlen (termit). Bojowe środki trujące to substancje o działaniu toksycznym, które mogą być użyte do rażenia ludzi i zwierząt oraz do niszczenia roślinności. Podobnie jak broń chemiczna, broń biologiczna ma możliwość masowego rażenia. Jej działanie polega na zakażeniu ludzi, zwierząt i żywności poprzez wykorzystanie drobnoustrojów i toksyn. Biologiczny czynnik aktywny stanowią: bakterie, riketsje, wirusy, toksyny: bakteryjne, grzybicze, roślinne i zwierzęce. Zarazki chorób zakaźnych mogą być rozpowszechniane za pomocą bomb, pocisków, raket lub aerozoli rozsiewanych przez samoloty, co powoduje, że powstałe obłoki są przenoszone przez wiatr na dalekie odległości. Broń biologiczną w porównaniu z innymi rodzajami broni charakteryzuje: brak występowania natychmiastowych skutków (co utrudnia wykrycie agresora), ekonomiczność, niewielka ilość substancji, która może zakażać duży obszar ze względu na przemieszczanie się nosicieli, możliwość pojawienia się skutku drugorzędowego w przypadku części chorób, brak działania na wyposażenie i uzbrojenie, działanie na każdy element ekosystemu (wodę, powietrze, glebę), bardzo utrudniona, wręcz niemożliwa, ochrona przed nią w razie jej masowego użycia¹⁴.

Zagrożenia o charakterze militarnym i wojennym są też określane za pomocą przymiotnika „polityczne”, ponieważ ten czynnik może, ale nie musi być warunkiem koniecznym wystąpienia konfliktu o charakterze militarnym bądź wojennym. Ponadto istnieje przekonanie, że fundamentem pojawienia się zagrożeń militarnych nie jest potencjał militarny podmiotów stosunków międzynarodowych, umożliwiający użycie wojsk i broni w celu ataku innych podmiotów, lecz słabość militarna,

¹² Z. Ciekankowski, *Rodzaje i źródła zagrożeń...*, op. cit., s. 27–46.

¹³ J. Solorz, *Czynniki rażenia broni jądrowej*, „Zeszyty Naukowe AON” 2002, nr 3, s. 152; Z. Ciekankowski, *Rodzaje i źródła zagrożeń...*, op. cit., s. 32 i n.

¹⁴ Zob. B. Michailiuk, *Broń biologiczna*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2004; A. Imiołek, *Bioterroryzm jako jedna z form współczesnego terroryzmu*, „Hygeia Public Health” 2011, nr 3 (46); T. Leszczyński, *Związki terroryzmu z przestępczością zorganizowaną*, „Myśl Wojskowa” 2005, nr 2; Z. Ciekankowski, *Rodzaje i źródła zagrożeń...*, op. cit., s. 27–46.

która zachęca przeciwników do przemocy i ataku. W związku z tym istotnym narzędziem przeciwdziałania zagrożeniom militarnym jest skuteczne prowadzenie polityki obronności, której głównym zadaniem powinno być przeciwstawienie się wszelkim formom przemocy, redukcja skutków zagrożeń oraz ich neutralizacja za pomocą niezbędnych narzędzi, instrumentów i zasobów. Jednakże obronności nie należy traktować wyłącznie przez pryzmat stosowania sił zbrojnych. Niewątpliwa jest konieczność ich użycia w sytuacji realnego zagrożenia dla państwa lub innego podmiotu stosunków międzynarodowych. Jednakże siły zbrojne powinny być ostatecznym działaniem w celu usunięcia zagrożenia, a ich zastosowanie uzasadnia fakt, że inne instrumenty nie były efektywne, okazały się niemożliwe i/lub niecelowe¹⁵.

Zatem zapewnienie bezpieczeństwa obronnego wymaga prognozowania i określenia możliwości pojawienia się zagrożeń militarnych oraz o charakterze wojennym, poprzez utrzymanie odpowiednio zorganizowanych i gotowych do użycia, wyposażonych sił zbrojnych, także posiadania strategicznej koncepcji użycia zasobów i zachowania odpowiednich sojuszy wojskowych. W tym wypadku istotnym warunkiem jest integrowanie się w ramach organizacji międzynarodowych w celu budowania bezpiecznej współpracy międzynarodowej (m.in. OBWE, ONZ, UE, NATO, WNP).

2. Konflikt zbrojny między Ukrainą a Federacją Rosyjską w 2014 roku: przebieg i sankcje

Ukraińsko-rosyjski konflikt z 2014 roku, który trwa do chwili obecnej, nazywany jest też wojną hybrydową, zbrojnym konfliktem wewnętrznym sił rządowych z separatystami lub rosyjską agresją militarną. Stanowi on przykład zagrożenia o charakterze militarno-wojennym. Za genezę wydarzeń należy uznać koniec 2013 roku, gdy ówczesny prezydent Ukrainy Wiktor Janukowycz¹⁶ odmówił podpisania umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską. Stało się to istotną przesłanką do masowych protestów obywateli Ukrainy na Placu Niepodległości w Kijowie, nazywanych w przestrzeni publicznej „rewolucją godności” czy „Euromajdanem”¹⁷. W trakcie tych wydarzeń we wschodnich i południowych regionach Ukrainy dochodziło do antyeuropejskich i prorosyjskich protestów zwanych „Antymajdanami”. Wydarzenia z przełomu 2013 i 2014 roku przerodziły się w największy kryzys polityczny

¹⁵ M. Cieszek, *Teoretyczne podstawy bezpieczeństwa*, „UPH Doctrina” 2012, nr 2, s. 28–39; J. Nowicka, *Militarne zagrożenia bezpieczeństwa państwa [w:] Determinanty bezpieczeństwa militarnego*, R. Wróblewski, H. Wyrębek (red.), Pracownia Wydawnicza Wydziału Humanistycznego, Siedlce 2016, s. 27 i n.; S. Koziej, *Współczesne problemy bezpieczeństwa narodowego. Studium analityczne*, Wydawnictwo Biura Badań Strategicznych Prywatnej Wyższej Szkoły Businessu i Administracji, Warszawa 2003, s. 8.

¹⁶ Paradoksem może się wydawać to, że w 2010 roku w wyborach prezydenckich zwyciężył kandydat, którego w 2004 roku strajkujący „majdan” nie chciał zaakceptować jako głowy państwa. Ponadto społeczeństwo było świadome postulatów polityki zagranicznej, jakie ten polityk prezentował w swoim programie.

¹⁷ Analiza wydarzeń „Euromajdanu” nie jest celem artykułu, dlatego praca przedstawia tylko ich zarys, stanowiąc bowiem punkt wyjścia konfliktu rosyjsko-ukraińskiego.

w historii niepodległej Ukrainy. W porównaniu z wydarzeniami pomarańczowej rewolucji¹⁸ sprzed dekady – rewolucja godności nie miała pokojowego charakteru, gdyż doszło do krwawych starć między protestującymi a siłami jednostek specjalnych Berkut. Zainteresowanie sytuacją polityczną na Ukrainie zarówno przez UE, jak i USA było w Rosji postrzegane przez pryzmat ingerencji w „ruski mir” (rosyjski świat)¹⁹. Aby zlikwidować ten wpływ, w Federacji Rosyjskiej podjęto działania prowadzące do destabilizacji w państwie, charakteryzujące wojnę informacyjną²⁰.

Zajęcie Krymu przez Rosję było istotne dla szerzenia założeń koncepcji „ruskiego mira” ze względu na strategiczne znaczenie stacjonującej w Sewastopolu bazy floty czarnomorskiej, pozwalającej Federacji Rosyjskiej odgrywać kluczową rolę w basenie Morza Czarnego. Zastąpienie autorytarnego reżimu Janukowycza przez władze proeuropejskie wiązało się z zagrożeniem utraty wpływów FR na Ukrainie. Dlatego Rosja podjęła działania zmierzające do przejęcia Krymu. Pod koniec lutego 2014 roku na terytorium półwyspu lokalne oddziały samoobrony oraz nieoznakowane oddziały rosyjskich żołnierzy „SpecNaz” przejęły kontrolę nad infrastrukturą krytyczną. Władze lokalne proklamowały niepodległość Krymu, a już w marcu, po przeprowadzonym referendum, został on anektowany przez Rosję. Pokojowe przyłączenie Krymu do Federacji Rosyjskiej²¹ wywołało demonstracje rosyjskojęzycznej ludności zamieszkującej wschodnią część Ukrainy, która także domagała się przyłączenia zamieszkanych przez nie terytoriów do Rosji. Już od kwietnia demonstracje polegały na zajęciu budynków administracji rządowej oraz zastąpieniu ukraińskich flag rosyjskimi. Największe demonstracje odbywały się w obwodach donieckim i ługańskim. Separatyści ogłosili tam utworzenie Donieckiej Republiki Ludowej (DRL) i Ługańskiej Republiki Ludowej (ŁRL) oraz zapowiedzieli chęć przyłączenia ich do FR. Wspieranie separatystów przez Rosję, poprzez wysyłanie żołnierzy oraz

¹⁸ Ukraińskie społeczeństwo można określić jako hybrydalne, gdyż z jednej strony charakteryzuje je apatia polityczna, z drugiej – jeśli są naruszane jego istotne prawa, mobilizuje się i prezentuje aktywność na najwyższym poziomie, np. podczas pomarańczowej rewolucji oraz rewolucji godności. M. Prokop, *Hybridity of Ukrainian Society in the Years 2000–2012. Between Political Activity and Political Apathy*, „Kultura i Edukacja” 2016, nr 4 (114), s. 150–161.

¹⁹ Na koncepcję „ruskiego miru” duży wpływ miała teoria geopolityczna Aleksandra Dugina, który głosił potrzebę prowadzenia przez Rosję polityki izolacjonistycznej wobec Zachodu i utworzenia sojuszu państw poradzieckich, co miałoby zapewnić jej bezpieczeństwo i silną pozycję w Eurazji. Dugin podkreślał tożsamość cywilizacyjną Rosji, był przeciwnikiem dążenia do utożsamiania się z Zachodem i przejęcia jego wzorców, jak miało to miejsce za czasów cara Piotra I. M. Delong, *„Ruski mir” jako narzędzie rosyjskiej ekspansji geopolitycznej na terytorium Ukrainy*, „Przegląd Geopolityczny” 2020, nr 33, s. 53.

²⁰ Zob. J. Hajdak, T. Stępniewski, *Wojna hybrydowa Rosji z Ukrainą: uwarunkowania i instrumenty*, „Studia Europejskie” 2015, nr 4, s. 135–136; J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja Krymska – studium przypadku*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2014, s. 9–10; Д. Дуцик, *Українська інформаційна політика в умовах війни: критичні зауваження [w:] Протидія російській інформаційній агресії: спільні зусилля задля захисту демократії. Аналітичний звіт*, Київ 2015.

²¹ Warto zwrócić uwagę, że przejęcie Krymu przebiegło bez żadnego wystrzału, przy całkowicie biernej postawie władz Ukrainy i społeczności międzynarodowej.

zabezpieczanie rebeliantów bronią, stało się powodem do destabilizacji wschodniej Ukrainy. Ukraińska strona w celu odzyskania kontroli nad okupowanym terytorium podjęła zatem walkę z separatystami. Sytuacja przeobraziła się w konflikt zbrojny, który trwa obecnie, i mimo prób deeskalacji nie udało się doprowadzić do całkowitego zawieszenia broni²².

Rosja oficjalnie nie przyznaje się do udziału w konflikcie zbrojnym we wschodniej części Ukrainy. Pomimo apeli społeczności międzynarodowej nie wycofała się z działań na terenie Ukrainy. Stało się to przyczynkiem do reakcji innych państw oraz organizacji międzynarodowych. Działania miały na celu nałożenie na Rosję i obywateli wspierających stronę separatystów licznych sankcji o charakterze politycznym, gospodarczym, finansowym²³. Jeszcze w 2014 roku Rosja została wyłączona z obrad G-8. To dość istotna strata wizerunkowa dla Rosji, polegająca na tym, że przez ostatnie sześć lat szczyty G-7 odbywały się bez jej udziału²⁴. Zastosowano również szereg innych sankcji i zakazów wjazdu na terytorium UE oraz USA dla rosyjskich urzędników wysokiej rangi i polityków²⁵. Po zestrzeleniu samolotu pasażerskiego Malaysia Airlines Boeing 777 kierowanym pociskiem rakietowym ziemia–powietrze Buk M1 z wyrzutni nr 332, należącej do 53. Rakietowej Brygady Przeciwlotniczej z Kurska sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej, otoczenie międzynarodowe zaostrzyło swoje wysiłki na rzecz pomocy międzynarodowej wobec Ukrainy. Ograniczenia zastosowane przez USA dotyczyły wprowadzenia barier handlowych, w tym zakazu eksportu towarów i technologii dla rosyjskich projektów naftowych, oraz dotkniętych następujących przedsiębiorstw: Rosneft, Novatek, państwowych Vnesheconombank i Gazprombank, Almaz-Antey, Yuzhmash²⁶. Z kolei sankcje UE dotyczyły firm paliwowych i energetycznych – Rosneft, Transneft, GazpromNeft – oraz zakazu

²² O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Wojna hybrydowa...*, op. cit., s. 210 i n.; F. Bryjka, *Rosyjska wojna zastępcza w Donbasie*, „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem” 2016, nr 1 (6), s. 201–204; В. Головка, О. Палій, О. Черевко, С. Янішевський, *Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України* [w:] *Науково-методичні матеріали*, П. Полянського (red.), Київ 2015, s. 5–28; *Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій*, „Національна безпека і оборона” 2014, № 5–6, s. 2–19.

²³ Warto nadmienić, że w latach 2014–2020 wobec FR zastosowano wiele wszelkiego rodzaju sankcji i obstrzeżeń. W ramach artykułu wymieniono tylko niektóre z nich, w celu pokazania instrumentów nacisku na pozaprawne działania Rosji.

²⁴ *Foreign Affairs Council, 3 March 2014*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/03/03/>, [dostęp: 17.10.2020].

²⁵ *Foreign Affairs Council, 17 March 2014*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/03/17/>, [dostęp: 17.10.2020].

²⁶ *Executive Order 13660. Blocking Property of Certain Persons Contributing to the Situation in Ukraine*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/06/executive-order-blocking-property-certain-persons-contributing-situation>, [dostęp: 17.10.2020]; *Executive Order 13661. Blocking Property of Additional Persons Contributing to the Situation in Ukraine*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/17/executive-order-blocking-property-additional-persons-contributing-situat>, [dostęp: 17.10.2020].

inwestycji, świadczenia usług, w tym w dziedzinie turystyki, a także handlu z Krymem i Sewastopolem²⁷.

Rok później UE przyjęła decyzję o przedłużeniu do końca 2016 roku indywidualnych sankcji dotyczących 149 osób i 37 podmiotów prawnych z Federacji Rosyjskiej²⁸. W tymże roku (2015) sankcje zastosowała również Kanada, m.in. wobec Gazpromu, Surgutnieftiegazu i TransNafta, DefensePro, Stankoinstrumentu oraz United Aircraft Corporation. Sankcje dotknęły również funduszu Eurazjatyckiego Związku Młodzieży (EMS)²⁹. USA z kolei zastosowało obostrzenia wobec: Lukoil, Transnieftu, GazpromNeftu i Surgutnieftiegazu, Rosnieftu i jego struktur, zakładów wojskowych Izhmash i banków (Eximbank Russia, Prominvestbank itp.), a także portów Krymu (Eupatoria, Feodozja, Kercz, Sewastopol, Jałta)³⁰. W 2016 roku zarówno USA, jak i UE przedłużyły obowiązywanie wcześniejszych sankcji na kolejny rok³¹. W USA rozszerzono sankcje na firmy związane z budową Mostu Kerczeńskiego, w tym wykonawców Mostotrest i SGM Group, oraz kilkudziesiąt filii Gazpromu³². W 2017 roku katalog ograniczeń wobec Federacji Rosyjskiej zwiększył się o sankcje wobec Technopromexportu, a także dotyczące wysokich urzędników rosyjskich, takich jak wiceminister energii Andriej Interow, szef departamentu Ministerstwa Energii Jewgienij Grabchak i dyrektor generalny Technopromexportu Siergiej Topor-Gilka³³. Warto w tym miejscu wspomnieć o ukraińskich działaniach wobec rosyjskiej propagandy i wojny informacyjnej. Na terytorium Ukrainy zostały zablokowane rosyjskie sieci społecznościowe VKontakte i Odnoklassniki, usługi Mail.ru,

²⁷ *Foreign Affairs Council*, 23 June 2014, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/06/23/>, [dostęp: 17.10.2020]; *Special meeting of the European Council*, 16.07.2014, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/07/16/>, [dostęp: 17.10.2020]; *Reinforced restrictive measures against Russia*, <https://www.consilium.europa.eu/media/21992/144868.pdf>, [dostęp: 17.10.2020].

²⁸ *Foreign Affairs Council*, 29 January 2015, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2015/01/29/> [dostęp: 17.10.2020]; *Russia: EU extends economic sanctions by six months*, 22.06.2015, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/22/russia-sanctions/>, [dostęp: 17.10.2020]; *Russia: EU prolongs economic sanctions by six months*, 21.12.2015, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/12/21/russia-sanctions/>, [dostęp: 16.10.2020].

²⁹ *Canadian Sanctions Related to Russia*, https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/sanctions/russia-russie.aspx?lang=eng/, [dostęp: 17.10.2020].

³⁰ *Office of Foreign Assets Control. Ukraine/Russia Related Sanction Program*, https://home.treasury.gov/system/files/126/ukraine_overview_of_sanctions.pdf, [dostęp: 16.10.2020].

³¹ *Russia: EU prolongs economic sanctions by six months*, 1.07.2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/07/01/russia-sanctions/>, [dostęp: 16.10.2020]; *Russia: EU prolongs economic sanctions by six months*, 19.12.2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/12/19/sanctions-russia/>, [dostęp: 16.10.2020].

³² *Office of Foreign Assets Control...*, op. cit.

³³ *EU adds 3 persons and 3 companies to sanctions list over actions against Ukraine's territorial integrity*, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/08/04/sanctions-ukraine/>, [dostęp: 16.10.2020].

Yandex, a także strony internetowe firm antywirusowych Kaspersky Lab i Dr.Web. Nastąpiło blokowanie nadawania przez rosyjskie kanały telewizyjne: TV Center, VGTRK, NTV-Plus, Zvezda, TNT, REN-TV³⁴.

W 2018 roku USA zastosowały dodatkowe sankcje finansowe wobec 38 osób i instytucji z Rosji z powodu „nieuczciwych działań” Federacji Rosyjskiej, związanych z zatruciem podwójnego agenta wywiadu Sergieja Skripala i jego córki oraz wspieraniem reżimu w Syrii. Poza tym przygotowano „raport Kremla”, dotyczący 114 wysokich rangą rosyjskich urzędników i 96 oligarchów, wobec których zastosowano sankcje³⁵. Ze strony UE przedłużono obowiązywanie sankcji gospodarczych, w tym: zakaz eksportu i importu w handlu bronią, zakaz eksportu towarów do Rosji w celach wojskowych lub dla armii rosyjskiej. Ponadto ograniczenia dotyczyły dostępu Rosji do indywidualnych, strategicznych technologii i usług, które mogą być wykorzystywane do rozwoju i produkcji ropy naftowej. W sferze finansowej UE zastosowała ograniczenia dostępu do pierwotnego i wtórnego rynku kapitałowego UE dla rosyjskich instytucji finansowych mających większościowy udział państwa w kapitale autoryzowanym oraz dla ich spółek zależnych³⁶. W latach 2019 i 2020 Stany Zjednoczone przedłużyły obowiązywanie sankcji z poprzednich lat. Zaostrzono zakaz eksportu do Rosji towarów podwójnego przeznaczenia, które mogłyby być wykorzystane do produkcji broni biologicznej lub chemicznej. Ponadto amerykańskim bankom zabroniono udziału w transakcjach z rosyjskimi nierublowymi obligacjami skarbowymi na rynku pierwotnym oraz zastosowano zakaz udzielania pożyczek nierublowych państwu rosyjskiemu³⁷. Ze strony Unii Europejskiej do 2021 roku przedłużono zakaz importu towarów z półwyspu krymskiego, a do czerwca 2021 roku – zakaz inwestowania przez przedsiębiorstwa europejskie na

³⁴ Указ Президента України № 133/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року „Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)”, <https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>, [dostęp: 16.10.2020].

³⁵ *Congressional Research Service, U.S. Sanctions on Russia Updated January 17, 2020, Appendix B*, s. 57–64, <https://fas.org/sgp/crs/row/R45415.pdf>, [dostęp: 17.10.2020].

³⁶ *Ukraina: UE dodaje do listy sankcyjnej 5 osób zaangażowanych w zorganizowanie rosyjskich wyborów prezydenckich na terytorium nielegalnie zaanektowanych Krymu i Sewastopola*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2018/05/14/ukraine-eu-adds-five-persons-involved-in-the-organisation-of-russian-presidential-elections-in-illegally-annexed-crimea-and-sevastopol-to-sanctions-list/>, [dostęp: 17.10.2020]; *Ukraina: UE dodaje do listy sankcyjnej 6 podmiotów uczestniczących w budowie mostu nad Cieśniną Kerczeńską łączącego nielegalnie zaanektowany Krym z Rosją*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2018/07/31/ukraine-eu-adds-six-entities-involved-in-the-construction-of-the-kerch-bridge-connecting-the-illegally-annexed-crimea-to-russia-to-sanctions-list/>, [dostęp: 17.10.2020]; *Rosja: UE przedłuża sankcje gospodarcze o 6 miesięcy*, 21.12.2018, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2018/12/21/russia-eu-prolongs-economic-sanctions-by-six-months/>, [dostęp: 17.10.2020].

³⁷ *Congressional Research Service, U.S. Sanctions on Russia Updated January 17, 2020, Appendix B*, op. cit., s. 57–64.

tymczasowo okupowanym Krymie³⁸. W kolejnym etapie przedłużono katalog sankcji zastosowanych wobec Federacji Rosyjskiej o kolejne sześć miesięcy (do 31 stycznia 2022 roku). Sankcje dotyczą ograniczenia dostępu rosyjskich banków i firm do pierwotnych i wtórnych rynków kapitałowych oraz zakazu wszelkich form wsparcia i pomocy finansowej dla inwestycji rosyjskich instytucji finansowych. Ponadto zakazano także importu i eksportu materiałów związanych z obronnością oraz ograniczono dostęp Rosji do strategicznie ważnych technologii, które mogłyby być zastosowane w sektorze energetycznym Federacji Rosyjskiej do produkcji i wydobycia ropy naftowej³⁹.

W reakcji na nielegalną aneksję Krymu i Sewastopola przez Rosję oraz celową destabilizację przez to państwo sytuacji na Ukrainie oprócz sankcji gospodarczych UE stosuje także inne środki. Obejmują one: działania dyplomatyczne, sankcje indywidualne (zamrożenie aktywów i ograniczenia podróży) oraz specjalne restrykcje w stosunkach gospodarczych z Krymem i Sewastopolem.

Zastosowanie sankcji wobec rosyjskiej gospodarki i sektora finansowego było konsekwencją aneksji Krymu oraz wspierania przez Rosję ruchu separatystycznego we wschodniej części Ukrainy. W tym wypadku istotne jest to, w jakim stopniu konsekwencje konfliktu zbrojnego, a zatem związane z zagrożeniami militarnymi, przekładają się na funkcjonowanie gospodarek podmiotów konfliktu. Powstaje bowiem zagrożenie destabilizacji gospodarczej i pojawiania się lub pogłębienia kryzysu gospodarczego. Kwestię ustalenia zależności między zagrożeniami militarnymi a skutkami gospodarczymi na przykładzie konfliktu zbrojnego na Ukrainie w 2014 roku autorki podjęły w następnej części pracy.

3. Wpływ zagrożeń militarnych na bezpieczeństwo gospodarcze w relacjach Rosji i Ukrainy

Analizę warto zacząć od kwestii wizerunku na arenie międzynarodowej. *Soft power*, choć jest trudno mierzalne, pozwala ukazać znaczenie tzw. miękkiej siły na arenie międzynarodowej. Jak wyjaśnia Joseph Nye, to narzędzie jest wykorzystywane przez państwa, aby skłonić innych do robienia tego, czego inaczej by nie zrobili⁴⁰. Oznacza to, że państwa mogą czerpać ze swojej siły przymusu, aby umocnić swą pozycję lidera na świecie. Nye wyróżnił trzy kategorie świadczące o miękkiej potędze państw –

³⁸ *Rosja: UE przedłuża sankcje gospodarcze o 6 miesięcy*, 27.06.2019, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2019/06/27/russia-eu-prolongs-economic-sanctions-by-six-months/>, [dostęp: 17.10.2020]; *Sprzeniewierzenie ukraińskich środków publicznych: aktywa zamrożone na dłużej*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2020/03/05/misappropriation-of-ukrainian-state-funds-council-extends-asset-freezes/>, [dostęp: 17.10.2020].

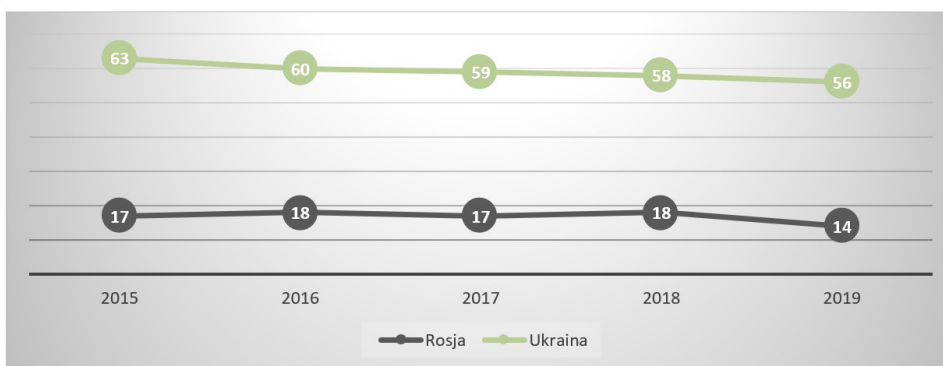
³⁹ *Rosja: UE przedłuża o sześć miesięcy sankcje gospodarcze za destabilizację Ukrainy*, 12.07.2021, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2021/07/12/russia-eu-prolongs-economic-sanctions-over-the-destabilisation-of-ukraine-by-six-months/>, [dostęp: 25.11.2021].

⁴⁰ J.S. Nye, *The Future of Power*, Public Affairs, New York 2011, s. 81–86.

są to czynniki kulturowe, ideologiczne i instytucjonalne. Badacz argumentował, że jeśli kultura i ideologia danego państwa są atrakcyjne, inni chętniej pójdą w jego ślady. Pierwotnie *soft power* kojarzono z wartościami przyjętymi przez Stany Zjednoczone, takimi jak demokracja, liberalizm czy wolny handel, jednak wzrost znaczenia *soft power* państw niedemokratycznych świadczy o zmianie tych wartości.

Jednym z narzędzi związanych z tą kwestią jest ranking marek narodowych (Nation Brands) londyńskiej firmy doradczej Brand Finance. Nie jest on ogólnodostępny, dlatego pozwala jedynie śledzić miejsce lub zmianę w rankingu poszczególnych państw⁴¹. Ranking marek narodowych Nation Brands opracowywany jest od 2015 roku na podstawie kilkudziesięciu zmiennych pochodzących m.in. z zestawień Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW), Światowego Forum Gospodarczego (WEF) w Davos i serwisu fDi Intelligence⁴². Wskaźnik BSI mierzy siłę marki państwa i uwzględnia np. dane dotyczące społeczeństwa (w tym jakości życia), rynku obrotu dóbr i usług oraz inwestycji w danym kraju (ryc. 1).

Ryc. 1. Marka narodowa Ukrainy i Rosji w latach 2015–2019

Źródło: Brand Finance, Nation Brands, 2015–2019, <https://brandirectory.com/rankings/nation-brands>, [dostęp: 16.10.2020].

Rycina 1 prezentuje miejsca zajmowane przez Rosję i Ukrainę w rankingu marek narodowych. Co prawda z uwagi na to, że ranking po raz pierwszy ukazał się w 2015 roku, czyli rok po aneksji Krymu przez Rosję, nie można zweryfikować, jak ta sytuacja wpłynęła na postrzeganie obu państw na arenie międzynarodowej. Jednak w kolejnych latach wyraźnie widać, że Rosja – mimo silnej pozycji i miejsca w pierwszej dwudziestce państw na świecie – traci względem Ukrainy, która z kolei zyskuje coraz lepszą pozycję. Porównując oba państwa w latach 2015–2018, widać, że to Rosja wizerunkowo traci w porównaniu z Ukrainą. To zaś sygnał dla biznesu, czy warto inwestować i handlować z takim partnerem.

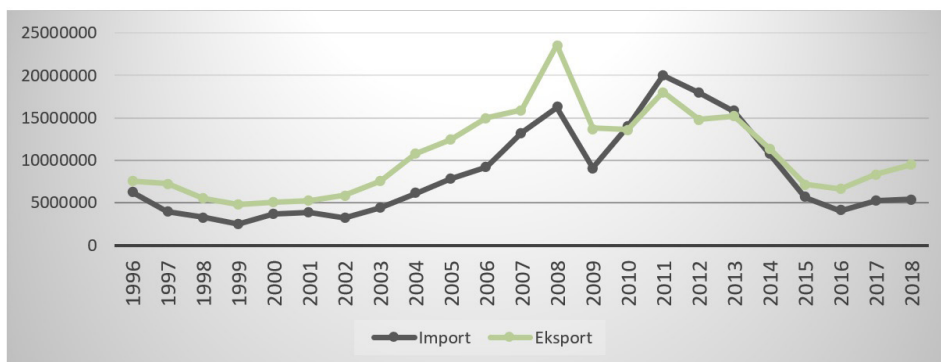
⁴¹ Brand Finance, *National Brand Overview*, <https://brandirectory.com/rankings/nation-brands/2015/charts>, [dostęp: 25.04.2020].

⁴² fDi Intelligence, *Our Products & Services*, <https://www.fdiintelligence.com/products-and-services>, [dostęp: 25.04.2020].

Trzeba zauważyć, że w 2019 roku nastąpiła znacząca zmiana – Rosja awansowała w rankingu aż o cztery miejsca. Warto zatem przeanalizować, w jakim stopniu na tę zmianę miały wpływ publikacje w prasie publicystycznej. Na przykład na łamach „The New York Timesa” w kategorii „Świat/artykuł” w okresie 2015–2017 można wyszukać rekordy dotyczące hasła „Donbas”. W 2015 roku pięć artykułów podejmowało problem konfliktu ukraińsko-rosyjskiego, w roku 2016 – trzy, a w 2017 – dwa. Z kolei w 2019 roku na łamach „The New York Timesa” ukazał się tylko artykuł omawiający kwestie zniesienia sankcji wobec Rosji w Radzie Europy, w kontekście m.in. poprawy relacji z Rosją na arenie międzynarodowej⁴³. Choć zatem konflikt na Ukrainie nie został rozwiązany, to nośność tematu w mediach uległa w tym czasie zmniejszeniu, co wpłynęło na lepsze postrzeganie Rosji jako marki.

Kolejnym czynnikiem, który warto poddać analizie, jest struktura handlu między stronami konfliktu. Analizując kształtowanie się importu i eksportu obu państw, należy wziąć pod uwagę historię stosunków ukraińsko-rosyjskich⁴⁴. Początek współpracy handlowej datuje się na przełom lat 90. XX wieku, kiedy w Europie Środkowo-Wschodniej dokonana została transformacja i modernizacja systemu gospodarowania. Na rycinie 2 pokazano, jak kształtowała się struktura importu i eksportu Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy.

Ryc. 2. Struktura handlu Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy

Źródło: Word Integrated Trade Solution, Import, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUS/StartYear/1996/EndYear/2018/TradeFlow/Import/Partner/BY-COUNTRY/Indicator/MPRT-TRD-VL>, [dostęp: 17.10.2020]; Word Integrated Trade Solution, Eksport, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUS/StartYear/1996/EndYear/2018/TradeFlow/Export/Partner/BY-COUNTRY/Indicator/XPRT-TRD-VL>, [dostęp: 17.10.2020].

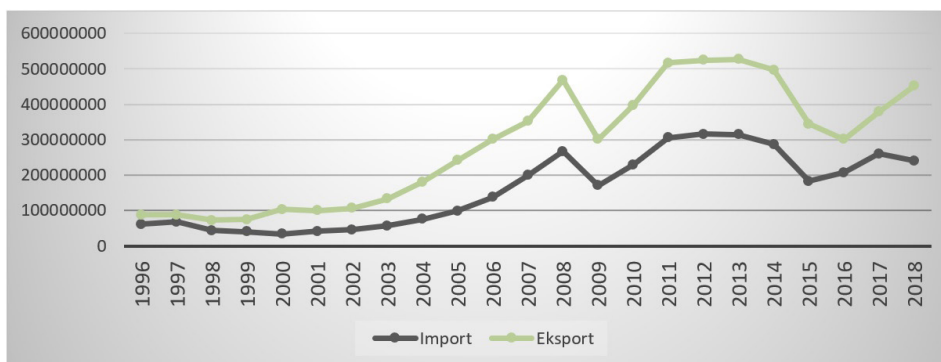
⁴³ S. Erlanger, *Council of Europe Restores Russia's Voting Rights*, „The New York Times”, 25.06.2019, <https://www.nytimes.com/2019/06/25/world/europe/council-of-europe-russia-crimea.html?searchResultPosition=14>, [dostęp: 16.10.2020].

⁴⁴ A. Kappeler, *Ukraine and Russia: Legacies of the Imperial Past and Competing Memories*, „Journal of Eurasian Studies” 2014, no. 5 (2), doi: 10.1016/j.euras.2014.05.005.

Jak pokazuje rycina 2, Rosja od 1996 do 2010 roku uzyskiwała przewagę w handlu z Ukrainą. Nadwyżka eksportu w stosunku do importu wskazuje na większe korzyści, jakie osiągała Rosja w związku z współpracą gospodarczą. Od 2009 roku, czyli od momentu wybuchu światowego kryzysu gospodarczego, można zaobserwować zmianę tego trendu. Już w roku 2010 i kolejnych dwóch latach to Ukraina uzyskiwała przewagę w handlu z Rosją. Wybuch konfliktu na Krymie zmienił zupełnie relacje handlowe partnerów. Rosja nie tylko utraciła przewagę w handlu względem Ukrainy, lecz także wartość obrotów handlowych zaczęła w tamtym okresie drastycznie maleć. Rok 2016 był najgorszy w historii kontaktów tych państw ze względu na wartość obrotów handlowych między stronami. Wyraźnie widać, że zagrożenie militarne wywołane przez Rosję wpłynęło na bezpieczeństwo i stabilność gospodarczą obu państw. Dopiero 2017 i 2018 rok pokazują, że powoli odbudowują się relacje handlowe badanych państw. Korzyści widoczne są po stronie rosyjskiej. Jednak uwzględniając wartość obrotów obu partnerów, trudno tu wskazywać na znaczącą poprawę sytuacji.

Struktura handlu ma duże znaczenie w kontekście potencjalnych zysków, jakie miałyby odnosić Rosja dzięki zajęciu terytorium Ukrainy. Zmiany, jakie dokonały się w strukturze importu i eksportu, oraz znaczące zmniejszenie obrotów handlowych między Rosją a Ukrainą doprowadziły również do zmiany najważniejszych partnerów handlowych Rosji. Czy temu państwu udało się pozyskać innych kooperantów, którzy mogliby wypełnić straty wynikające z konfliktu z Ukrainą? Na rycinie 3 zaprezentowano kształtowanie się bilansu handlowego Rosji na świecie, z uwzględnieniem regionu Europy i Azji Centralnej – tj. najważniejszego regionu w relacjach handlowych.

Ryc. 3. Struktura handlu Federacji Rosyjskiej na świecie

Źródło: Word Integrated Trade Solution, Import, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUS/StartYear/1996/EndYear/2018/TradeFlow/Import/Partner/BY-REGION/Indicator/MPRT-TRD-VL#>, [dostęp: 17.10.2020]; Word Integrated Trade Solution, Eksport, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUS/StartYear/1996/EndYear/2018/TradeFlow/Export/Partner/BY-REGION/Indicator/XPRT-TRD-VL>, [dostęp: 17.10.2020].

Jak pokazuje rycina 3, konflikt, który wywołała Rosja na Ukrainie, miał bardzo podobne konsekwencje, jak światowy kryzys gospodarczy z 2009 roku. W okresie kryzysu rosyjsko-ukraińskiego nastąpił spadek zarówno rosyjskiego eksportu, jak i importu. Ponadto należy zauważyć zmniejszenie rosyjskiej przewagi w eksporcie. Oznacza to, że Rosja nie potrafiła zastąpić znaczącego partnera handlowego, jakim była Ukraina, innymi państwami. Wprowadzone przez Unię Europejską sankcje można uznać za skuteczne narzędzie przeciwko państwu napadającemu. Niemniej, rycina 3 obrazuje przede wszystkim to, jak ważnym partnerem handlowym była dla Rosji Ukraina. Utracone korzyści z handlu oddziałują zatem na rozwój gospodarczy zarówno Ukrainy, jak i Rosji. Potwierdza to słuszność tezy, że pokój i bezpieczeństwo są nieodzownym warunkiem rozwoju państwa. Na rycinie 4 przedstawiono kształtowanie rozwoju gospodarczego Federacji Rosyjskiej i Ukrainy w analizowanym okresie.

Ryc. 4. Wzrost/spadek rozwoju gospodarczego w Rosji i na Ukrainie w latach 1996–2018

Źródło: Word Integrated Trade Solution, Ukraine, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/StartYear/1996/EndYear/2018/Indicator/NY-GDP-PCAP-KD-ZG>, [dostęp: 17.10.2020]; Word Integrated Trade Solution, Ukraine, Russia, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/RUS/StartYear/1996/EndYear/2018/Indicator/NY-GDP-PCAP-KD-ZG>, [dostęp: 17.10.2020].

Analiza danych pokazuje, że oba państwa są dość niestabilne gospodarczo. W badanym czasie w obu wypadkach następowały zarówno wyraźne przyspieszenia wzrostu gospodarczego, jak i dość gwałtowne wyhamowania rozwojowe. Niejednoznaczne są też dane pokazujące, które z badanych państw rozwijało się lepiej. W niektórych latach to Ukraina uzyskiwała szybszy rozwój gospodarczy w stosunku do Rosji, w innych – odwrotnie. Negatywne skutki zagrożeń militarnych i wojennych bardziej dotknęły Federację Rosyjską. Choć sam wybuch konfliktu na Ukrainie spowodował znaczący spadek rozwoju, to można wnioskować, że działania Ukrainy w kolejnych latach miały na celu uporządkowanie tej trudnej sytuacji. Tym samym wyraźnie widać, że od 2016 roku sytuacja na Ukrainie zaczyna się stabilizować. Natomiast Rosja cały czas boryka się z dość niewielkim dodatnim wskaźnikiem wzrostu gospodarczego.

Podsumowanie

Podjęte w ramach pracy badania umożliwiły autorkom ustalić, w jakim stopniu zagrożenia o charakterze militarnym wpływają na bezpieczeństwo gospodarcze państwa. Rozstrzygnięciu problemu badawczego posłużyła weryfikacja hipotezy, że zagrożenia militarne oraz wojenne wpływają niekorzystnie na bezpieczeństwo gospodarcze zarówno państwa napadającego, jak i napadanego. Jako studium przypadku wykorzystano przykład zbrojnego konfliktu ukraińsko-rosyjskiego, który wybuchł w 2014 roku i trwa do chwili obecnej, gdyż mimo podejmowanych prób nie udało się go całkowicie zakończyć.

Potwierdzenie hipotezy uzasadniają otrzymane wyniki badań. Po pierwsze, państwo napadające traci wizerunkowo na arenie międzynarodowej. Od 2015 roku przewaga wizerunkowa Rosji spadła w rankingu aż o osiem pozycji w stosunku do roku 2018 i o cztery pozycje w stosunku do roku 2019, kiedy też zmniejszyła się uwaga opinii publicznej w zakresie wspomnianego konfliktu. Choć ten element nie jest precyzyjną miarą, to nie ulega wątpliwości, że wpływa na relacje z pozostałymi podmiotami stosunków międzynarodowych. Po drugie, zagrożenia militarne oraz zagrożenia wojenne wpływają na wzajemne relacje handlowe. Co warto podkreślić, Rosja zaatakowała swojego najważniejszego partnera handlowego. Konsekwencje podjętych przez nią działań odczuły w znacznym stopniu oba państwa. Po trzecie, analiza struktury handlowej Rosji na świecie ukazała, że tego typu zagrożenia militarne nie pozostają wyłączną sprawą skonfliktowanych stron. Szczególnie ważna jest pod tym względem rola organizacji międzynarodowych oraz najbliższych partnerów handlowych, którzy powinni zaakcentować solidarność w sytuacji łamania prawa międzynarodowego. Zaangażowanie UE, USA, Kanady i innych państw europejskich doprowadziło do zastosowania wobec Rosji oraz podmiotów okupowanych terytoriów licznych sankcji o charakterze politycznym, gospodarczym, finansowym. Niewątpliwie te ograniczenia były najsilniejszym czynnikiem destabilizującym rosyjską gospodarkę.

Można co prawda dyskutować, czy zastosowane wobec Rosji sankcje były wystarczające, czy podmioty międzynarodowe wykorzystywały wszystkie możliwe instrumenty w celu deeskalacji konfliktu, lecz analiza wskaźnika wzrostu gospodarczego wyraźnie pokazała, że nawet militarne działania na obcym terenie przyczyniają się do osłabienia gospodarki atakującego państwa. Wskazane argumenty pozwalają na wysnucie wniosku, że działania Rosji wobec Ukrainy nie były efektywne. Większe korzyści uzyskałaby ona w wyniku pokojowej współpracy z Ukrainą.

Bibliografia

- Aspekty bezpieczeństwa militarnego w ujęciu Strategicznego Przeglądu Bezpieczeństwa Narodowego*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2012, nr III-IV (23-24).
- Brand Finance, *National Brand Overwiev*, <https://brandirectory.com/rankings/national-brands/2015/charts>, [dostęp: 25.04.2020].

- Bryjka F., *Rosyjska wojna zastępcza w Donbasie*, „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem” 2016, nr 1 (6).
- Canadian Sanctions Related to Russia*, https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/sanctions/russia-russie.aspx?lang=eng, [dostęp: 17.10.2020].
- Ciekanowski Z., *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza” 2010, nr 1.
- Cieszek M., *Teoretyczne podstawy bezpieczeństwa*, „UPH Doctrina” 2012, nr 2.
- Congressional Research Service, U.S. Sanctions on Russia Updated January 17, 2020, Appendix B*, s. 57–64, <https://fas.org/sgp/crs/row/R45415.pdf>, [dostęp: 17.10.2020].
- Darczewska J., *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja Krymska – studium przypadku*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2014.
- Delong M., „Ruski mir” jako narzędzie rosyjskiej ekspansji geopolitycznej na terytorium Ukrainy, „Przegląd Geopolityczny” 2020, nr 33.
- Doyle M.W., *Ways of War and Peace*, W.W. Norton, New York–London 1998.
- Dworecki S., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 1994.
- Dworecki S., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2010.
- Erlanger S., *Council of Europe Restores Russia's Voting Rights*, „The New York Times”, 25.06.2019, <https://www.nytimes.com/2019/06/25/world/europe/council-of-europe-russia-crimea.html?searchResultPosition=14>, [dostęp: 16.10.2020].
- EU adds 3 persons and 3 companies to sanctions list over actions against Ukraine's territorial integrity*, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/08/04/sanctions-ukraine>, [dostęp: 16.10.2020].
- Executive Order 13660. Blocking Property of Certain Persons Contributing to the Situation in Ukraine*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/06/executive-order-blocking-property-certain-persons-contributing-situation>, [dostęp: 17.10.2020].
- Executive Order 13661. Blocking Property of Additional Persons Contributing to the Situation in Ukraine*, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/03/17/executive-order-blocking-property-additional-persons-contributing-situat>, [dostęp: 17.10.2020].
- fDi Intelligence, *Our Products & Services*, <https://www.fdiintelligence.com/products-and-services>, [dostęp: 25.04.2020].
- Foreign Affairs Council, 3 March 2014*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/03/03/>, [dostęp: 17.10.2020].
- Foreign Affairs Council, 17 March 2014*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/03/17/>, [dostęp: 17.10.2020].
- Foreign Affairs Council, 23 June 2014*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/06/23/>, [dostęp: 17.10.2020].
- Foreign Affairs Council, 29 January 2015*, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2015/01/29/>, [dostęp: 17.10.2020].
- Hajdak J., Stępniewski T., *Wojna hybrydowa Rosji z Ukrainą: uwarunkowania i instrumenty*, „Studia Europejskie” 2015, nr 4.

- Imiołek A., *Bioterroryzm jako jedna z form współczesnego terroryzmu*, „Hygeia Public Health” 2011, nr 3 (46).
- Kappeler A., *Ukraine and Russia: Legacies of the Imperial past and Competing Memories*, „Journal of Eurasian Studies” 2014, no. 5 (2), doi: 10.1016/j.euras.2014.05.005.
- Koziej S., *Współczesne problemy bezpieczeństwa narodowego. Studium analityczne*, Wydawnictwo Biura Badań Strategicznych Prywatnej Wyższej Szkoły Businessu i Administracji, Warszawa 2003.
- Kukułka J., *Międzynarodowe stosunki polityczne*, PWN, Warszawa 1982.
- Leszczyński T., *Związki terroryzmu z przestępczością zorganizowaną*, „Myśl Wojskowa” 2005, nr 2.
- Michailiuk B., *Broń biologiczna*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2004.
- Monteskusz, *O duchu praw*, De Agostini Polska, Warszawa 2002.
- Nowicka J., *Militarne zagrożenia bezpieczeństwa państwa [w:] Determinanty bezpieczeństwa militarnego*, R. Wróblewski, H. Wyrębek (red.), Pracownia Wydawnicza Wydziału Humanistycznego, Siedlce 2016.
- Nye J.S., *The Future of Power*, Public Affairs, New York 2011.
- Office of Foreign Assets Control. Ukraine/Russia Related Sanction Program*, https://home.treasury.gov/system/files/126/ukraine_overview_of_sanctions.pdf, [dostęp: 16.10.2020].
- Prokop M., *Hybridity of Ukrainian Society in the years 2000–2012. Between Political Activity and Political Apathy*, „Kultura i Edukacja” 2016, nr 4 (114).
- Prokop M., *Od koncepcji do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Ukrainy. Ewolucja polityki bezpieczeństwa narodowego Ukrainy w latach 1991–2012*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2014, nr 2 (7).
- Reinforced restrictive measures against Russia*, <https://www.consilium.europa.eu/media/21992/144868.pdf>, [dostęp: 17.10.2020].
- Rosja: UE przedłuży o sześć miesięcy sankcje gospodarcze za destabilizację Ukrainy*, 12.07.2021, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2021/07/12/russia-eu-prolongs-economic-sanctions-over-the-destabilisation-of-ukraine-by-six-months/>, [dostęp: 25.11.2021].
- Rosja: UE przedłuży sankcje gospodarcze o 6 miesięcy*, 21.12.2018, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2018/12/21/russia-eu-prolongs-economic-sanctions-by-six-months/>, [dostęp: 17.10.2020].
- Rosja: UE przedłuży sankcje gospodarcze o 6 miesięcy*, 27.06.2019, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2019/06/27/russia-eu-prolongs-economic-sanctions-by-six-months/>, [dostęp: 17.10.2020].
- Russia: EU extends economic sanctions by six months*, 22.06.2015, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/22/russia-sanctions/>, [dostęp: 17.10.2020].
- Russia: EU prolongs economic sanctions by six months*, 21.12.2015, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/12/21/russia-sanctions/>, [dostęp: 16.10.2020].
- Russia: EU prolongs economic sanctions by six months*, 1.07.2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/07/01/russia-sanctions/>, [dostęp: 16.10.2020].

- Russia: EU prolongs economic sanctions by six months*, 19.12.2016, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/12/19/sanctions-russia/>, [dostęp: 16.10.2020].
- Smith A., *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, PWN, Warszawa 1954.
- Solorz J., *Czynniki rażenia broni jądrowej*, „Zeszyty Naukowe AON” 2002, nr 3.
- Special meeting of the European Council*, 16.07.2014, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/07/16/>, [dostęp: 17.10.2020].
- Sprzeniewierzenie ukraińskich środków publicznych: aktywa zamrożone na dłużej*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2020/03/05/misappropriation-of-ukrainian-state-funds-council-extends-asset-freezes/>, [dostęp: 17.10.2020].
- Tymanowski J., *Sąsiedzkie państwa wschodnie w polskiej polityce bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.
- Ukraina: UE dodaje do listy sankcyjnej 5 osób zaangażowanych w zorganizowanie rosyjskich wyborów prezydenckich na terytorium nielegalnie zaanektowanych Krymu i Sewastopola*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2018/05/14/ukraine-eu-adds-five-persons-involved-in-the-organisation-of-russian-presidential-elections-in-illegally-annexed-crimea-and-sevastopol-to-sanctions-list/>, [dostęp: 17.10.2020].
- Ukraina: UE dodaje do listy sankcyjnej 6 podmiotów uczestniczących w budowie mostu nad Cieśniną Kerczeńską łączącego nielegalnie zaanektowany Krym z Rosją*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2018/07/31/ukraine-eu-adds-six-entities-involved-in-the-construction-of-the-kerch-bridge-connecting-the-illegally-annexed-crimea-to-russia-to-sanctions-list/>, [dostęp: 17.10.2020].
- Wasiuta O., Wasiuta S., *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*, Wydawnictwo Arcana, Kraków 2017.
- Zajac J., *Bezpieczeństwo państwa* [w:] *Bezpieczeństwo państwa*, K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.), Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2009.
- Zięba R., *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Naukowe Grado, Toruń 2005.
- Zięba R., *Teoria ogólna bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych* [w:] *Stosunki międzynarodowe XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, E. Haliżak et al. (red.), Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006.
- Головко В., Палій О., Черевко О., Янішевський С., *Револуція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України* [w:] *Науково-методичні матеріали*, П. Полянського (ред.), Київ 2015.
- Дуцик Д., *Українська інформаційна політика в умовах війни: критичні зауваження* [w:] *Протидія російській інформаційній агресії: спільні зусилля задля захисту демократії. Аналітичний звіт*, Київ 2015.
- Російсько-український конфлікт: стан, наслідки, перспективи розвитку подій*, „Національна безпека і оборона” 2014, № 5–6.
- Указ Президента України №133/2017 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року „Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)”, <https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850/>, [dostęp: 16.10.2020].

Military threats and threats of war vs the economic security of the state. Case study: armed conflict between Ukraine and Russia in 2014**Abstract**

Guaranteeing security is the overriding goal of the state. Military threats and threats of war are the most serious challenges to the nation's defense. The main question of the article concerned the extent to which military threats and threats of war are influencing economic security? The case study used in the article is the example of the armed conflict between Ukraine and the Russian Federation in 2014. The hypothesis stated that according to the theory of economic liberalism, Russia and Ukraine are losing in unsettled conflict and the occurrence of a military threat.

Słowa kluczowe: konflikt zbrojny, zagrożenia militarne, zagrożenia wojenne, bezpieczeństwo gospodarcze, konflikt rosyjsko-ukraiński

Key words: armed conflict, military threats, threats of war, economic security, Russia-Ukraine conflict

Magdalena Tomala

Profesor w Instytucie Stosunków Międzynarodowych i Polityk Publicznych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Prowadzi badania z zakresu stosunków międzynarodowych w regionie Morza Bałtyckiego oraz w Arktyce. Główne obszary jej badań dotyczą kwestii gospodarki, zrównoważonego rozwoju, ekologii oraz współpracy międzynarodowej. Autorka pięciu monografii, w tym: *Grenlandia w systemie stosunków międzynarodowych w świetle teorii Immanuela Wallersteina systemów-światów* (Kielce 2016), *Zrównoważony rozwój regionu Morza Bałtyckiego* (Kielce 2020), współautorka monografii: *Wymiar północny Unii Europejskiej. Studium rozwoju* (Kielce 2009), *Politics and Development in the North American Arctic* (Bingley 2021), redaktor publikacji: *Północ w stosunkach międzynarodowych* (Kielce 2014), *Północ w międzynarodowej przestrzeni politycznej i gospodarczej* (Kielce 2015) oraz autorka licznych artykułów naukowych. E-mail: magdalena.tomala@ujk.edu.pl

Maryana Prokop

Adiunkt w Instytucie Stosunków Międzynarodowych i Polityk Publicznych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Prowadzi badania naukowe dotyczące systemów politycznych oraz polityki bezpieczeństwa państw Europy Wschodniej, teorii reżimów hybrydalnych oraz stosunków międzynarodowych na obszarze postradzieckim. Autorka monografii *Badanie nad reżimami hybrydalnymi. Case study systemu polityczne Ukrainy i Rosji w latach 2000–2012*. (Kielce 2020) i kilkudziesięciu artykułów naukowych. Obserwatorka wyborów prezydenckich (2010) oraz parlamentarnych (2012 i 2019) na Ukrainie. E-mail: maryana.prokop@ujk.edu.pl